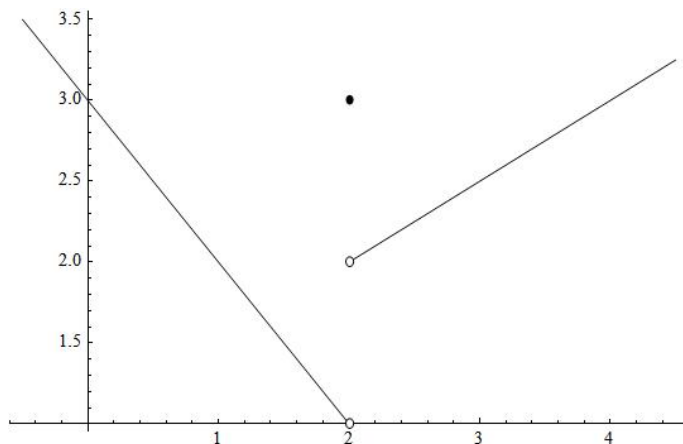

Analyysi I (sivuaineopiskelijoille)

Demonstraatio 9, 17.11.2017

1. Hahmottele funktion $f(x) = \begin{cases} 3 - x, & \text{kun } x < 2 \\ 3, & \text{kun } x = 2 \\ \frac{x}{2} + 1, & \text{kun } x > 2 \end{cases}$ kuvaaja ja selvitä raja-arvot $\lim_{x \rightarrow 2+} f(x)$ ja $\lim_{x \rightarrow 2-} f(x)$. Onko funktio f jatkuva vasemmalta tai oikealta pisteessä $x = 2$?

Vastaus:

$\lim_{x \rightarrow 2+} f(x) = \lim_{x \rightarrow 2+} (\frac{x}{2} + 1) = 2$, $\lim_{x \rightarrow 2-} f(x) = \lim_{x \rightarrow 2-} (3 - x) = 1$. Koska $f(2) = 3$, ei funktio ole kummaltakaan puolelta jatkuva.

2. Mikä on funktion $f(x) = \frac{x^2 + x - 6}{x^2 - 4}$ määrittelyjoukko? Voidaanko f määritellä siihen kuulumattomissa pisteissä siten että siitä tulisi jatkuva?

Vastaus: f on määritelty koko reaaliakselilla lukuunottamatta nimittäjän $x^2 - 4 = (x - 2)(x + 2)$ nollakohtia $x = \pm 2$. Koska $x^2 + x - 6 = (x - 2)(x + 3)$, voidaan todeta että

$$\frac{x^2 + x - 6}{x^2 - 4} = \frac{(x - 2)(x + 3)}{(x - 2)(x + 2)} = \frac{x + 3}{x + 2} \xrightarrow{x \rightarrow 2} \frac{5}{4}.$$

Näin ollen määrittelemällä $f(2) = \frac{5}{4}$ saadaan f jatkuvaksi pisteessä $x = 2$.

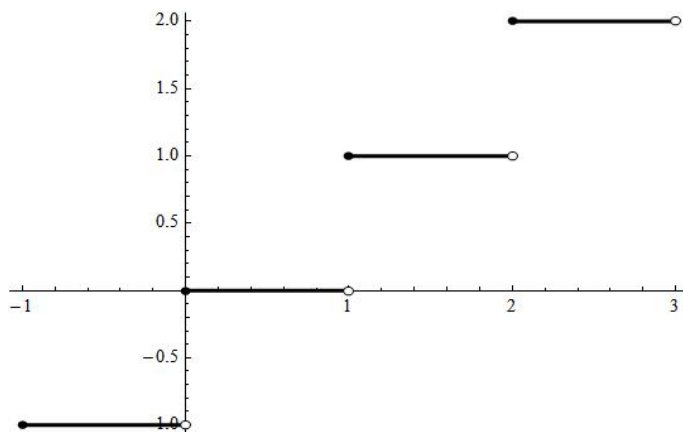
Toisaalta kun $x \rightarrow -2$, on lausekkeen

$$\frac{x^2 + x - 6}{x^2 - 4} = \frac{(x - 2)(x + 3)}{(x - 2)(x + 2)} = \frac{x + 3}{x + 2}$$

osoittaja lähellä lukua 1, ja kun $x > -2$, kasvaa lausekkeen arvo yli kaikkien rajojen kun $x \rightarrow -2$. Jos taas $x < -2$, laskee lausekkeen arvo alle kaikkien rajojen, kun $x \rightarrow -2$. Näin ollen funktiolla $f(x)$ ei ole raja-arvoa kun $x \rightarrow -2$, joten funktiota ei voida määritellä pisteessä $x = -2$ siten että se olisi jatkuva.

3. Määritellään ns. *lattiafunktio* seuraavasti: $\lfloor x \rfloor = \max\{n \in \mathbb{Z} \mid n \leq x\}$. Hahmottele funktion $f(x) = \lfloor x \rfloor$ kuvaajaa ja selvitä raja-arvot $\lim_{x \rightarrow 2-} f(x)$ ja $\lim_{x \rightarrow 2+} f(x)$. Mitkä ovat funktion f epäjatkuvuuspisteet? Onko f vasemmalta tai oikealta jatkuva epäjatkuvuuspisteissä?

Vastaus:

Vastaus: Valitaan $x < 2$ kuitenkin niin läheltä lukua 2, että $x > 1\frac{1}{2}$. Tällöin nähdään, että

$$\lim_{x \rightarrow 2-} f(x) = \lim_{x \rightarrow 2-} 1 = 1.$$

Jos taas valitaan $x > 2$ niin läheltä lukua 2, että $x < 2\frac{1}{2}$, on

$$\lim_{x \rightarrow 2+} f(x) = \lim_{x \rightarrow 2+} 2 = 2.$$

Funktion epäjatkuvuuspisteet ovat täsmälleen kaikki luvut $x \in \mathbb{Z}$, funktio on jokaisessa epäjatkuvuuspisteessä oikealta jatkuva mutta vasemmalta epäjatkuva.

4. Olkoot a ja $b \in \mathbb{R}$ sekä $f(x) = (x-a)^5(x-b)^6 + x$. Osoita, että välillä $[a, b]$ on sellainen piste ξ , että $f(\xi) = \frac{1}{2}(a+b)$.

Vastaus: Polynomifunktiona f on jatkuva, ja helposti nähdään että $f(a) = a$, $f(b) = b$. Jatkuvien funktioiden väliarvolauseen mukaan f saa kaikki arvot a :n ja b :n välillä. Koska näihin lukeutuu $\frac{a+b}{2}$, on väite tosi.

5. Osoita että yhtälöllä $x = \cos x$ on ainakin yksi reaalinen ratkaisu. Etsi jokin likiarvo ratkaisulle.

Vastaus: Merkitään $f(x) = x - \cos x$, jolloin f on jatkuva, $f(0) = -1 < 0$, $f(\frac{\pi}{2}) = \frac{\pi}{2} - 0 > 0$. Bolzanon lauseen perusteella välillä $[0, \frac{\pi}{2}]$. Kumpi tahansa päätepisteistä kelpaa likiarvoksi nollakohdalle. Tarkempi likiarvo $x = 0.73 \dots$ voidaan löytää ns. haarukointimenetelmällä,

6. Oletetaan, että $f : [0, 1] \rightarrow [0, 1]$ on jatkuva funktio. Osoita että on olemassa sellainen piste $\xi \in [0, 1]$ että $f(\xi) = \xi$.

Vastaus: Määritellään apufunktio $g(x) = f(x) - x$, jolloin myös g on jatkuva ja $g(0) = f(0) - 0 = f(0) \geq 0$ sekä $g(1) = f(1) - 1 \leq 0$. Jos $f(0) = 0$ tai $f(1) = 1$, on haluttu piste ξ löydetty. Jos kumpikaan yhtäsuuruuksista ei toteudu, on $f(0) > 0$ ja $f(1) < 1$, mistä seuraa että $g(0) > 0$ ja $g(1) < 0$, ja tällöin voidaan käyttää Bolzanon lausetta, jonka mukaan on olemassa sellainen $\xi \in (0, 1)$, että $g(\xi) = 0 \Leftrightarrow f(\xi) = \xi$.

7. Olkoon $p(x) = c_0 + c_1x + c_2x^2 + \dots + c_nx^n$ reaalikertoiminen polynomi, jossa n on pariton. Osoita että polynomilla $p(x)$ on ainakin yksi reaalinen nollakohta

Vastaus: Jos n on pariton, voidaan helposti nähdä että $\lim_{x \rightarrow \infty} x^n = \infty$ ja $\lim_{x \rightarrow -\infty} x^n = -\infty$. Koska lisäksi

$$\lim_{x \rightarrow \infty} (c_0 + c_1x + c_2x^2 + \dots + c_nx^n) = \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{c_0}{x^n} + \frac{c_1}{x^{n-1}} + \frac{c_2}{x^{n-2}} + \dots + c_n \right) x^n = c_n \cdot \lim_{x \rightarrow \infty} x^n.$$

Analogisesti voidaan todeta että

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} (c_0 + c_1x + c_2x^2 + \dots + c_nx^n) = c_n \lim_{x \rightarrow -\infty} x^n.$$

Jos siis $c_n > 0$, on $\lim_{x \rightarrow \infty} p(x) = \infty$ ja $\lim_{x \rightarrow -\infty} p(x) = -\infty$. Jos taas $c_n < 0$, on $\lim_{x \rightarrow \infty} p(x) = -\infty$ ja $\lim_{x \rightarrow -\infty} p(x) = \infty$.

Kummassakin tapauksessa voidaan todeta että polynomi saa negatiivisen arvon jossain pisteessä c_1 ja positiivisen arvon jossain pisteessä c_2 . Tällöin Bolzanon lauseen perusteella polynomilla on nollakohta välillä $[c_1, c_2]$.

8. Olkoon $p(x) = c_0 + c_1x + c_2x^2 + \dots + c_nx^n$ on reaalikertoiminen polynomi, jossa $c_0c_n < 0$. Osoita, että polynomilla $p(x)$ on ainakin yksi reaalinen nollakohta.

Vastaus: Oletetaan ensin, että $c_0 < 0$ ja $c_n > 0$. Tällöin $p(0) = c_0 < 0$ ja $\lim_{x \rightarrow \infty} p(x) = \infty$, joten jatkuva funktio $p(x)$ saa negatiivisia ja positiivisia arvoja. Bolzanon lauseen perusteella $p(x)$ saa myös nollan arvokseen.

Oletetaan sitten, että $c_0 > 0$ ja $c_n < 0$. Tällöin $p(0) > 0$ ja $\lim_{x \rightarrow \infty} p(x) = -\infty$.

Näin ollen jatkuva funktio $p(x)$ saa positiivisia ja negatiivisia arvoja, joten väittämä seuraa Bolzanon lauseesta.